

YLIOPISTO JA MANDARIINIT

Osmo Kivinen, Risto Rinne & Kimmo Ketonen, *Yliopiston huomen: Korkeakoulupolitiikan historiallinen suunta Suomessa*. Hanki ja jää, Helsinki 1993. 278 s.

Yliopisto tulee aina ennen tieteilijää. Se on jo siellä minne tieteilijä astuu tiettyinä ajankohtana, kohtaa tietyt käytännöt ja tavalla tai toisella sovittautuu mukaan. Tänäpäin nämä käytännöt näyttävätyvät kertomuksena, jonka avainsanoja ovat jo hieman väljähtyneet "tulosvastuu" ja "tehokkuus" tai hiukan uudemmat ja siksi kai yhä iskuvoimaiset "tieteen huippuyksiköt" ja "kansainvälisyys".

Yliopiston huomen kertoo tarinan suomalaisen korkeakoulupolitiikan linjoista viimeisen viidenkymmenen vuoden ajalta. Kertojina ovat Turun yliopiston koulutussosiologian tutkimusyksikön mandariinit **Osmo Kivinen**, **Risto Rinne** ja kolmantena pyöränä **Kimmo Ketonen**. Vaikka kirjoittajat lienevät tarkoittaneet kertomuksensa historialliseksi selonteoksi siitä, mitä tapahtuu todella, on kirjaa paljon kiintoisampaa lukea tekstuaalisesta näkökulmasta: millainen historialliseksi kutsuttava tarina yliopistosta kerrotaan?

Kertomuksen perustana käytetään tekstejä, joita tavataan nimittää komiteamietinnöiksi, suunnitelma-asiakirjoiksi, työryhmälausunnoiksi, kehittämisohjelmiksi, periaatepäätöksiksi ja lakiesityksiksi. Näistä ja muista vähänkin yliopistoa koskevista teksteistä, kirjoittajat hahmottelevat suomalaisen korkeakoulu- ja tiedepolitiikan suurta linjaa. Suuren linjan virstanpylväiksi seisotetaan kolme toisiaan seuraavaa jaksoa: sodanjälkeinen akateemis-traditionalistinen, 1960-luvulta alkanut lakisääteisen kehittämisen ja 1980-luvun taitteesta edennyt tulosvastuullisen yritys-yliopiston korkeakouludoktriini.

Pelkistäen kirjan kertomuksesta rakentuu vähittäisen yliopiston valtiollistumisen ja laajenemisen kaari. Sodan jälkeinen yliopisto on vielä tiukasti professorijohtoinen. Professori edustaa yliopiston aseman itsenäisyyttä, määrää oppialansa toiminnasta ja edustaa suvereenisti korkeinta asiantuntemusta. Valtakunnantasoinen korkeakoulujen ohjailu ei tule kysymykseen. Myöskään toisten oppialojen asioihin ei ole soveliasta puuttua.

Yksityiset varat eivät kuitenkaan riitä korkeakoulujen kasvaviin menoihin. Harkinnanvaraisen ja myöhemmin lakisääteisen valtionavun myötä myös valtiollistuminen etenee. Rahan vastineeksi halutaan myös jotain takaisin. Vastineeksi saadaan valvonta- ja ohjausoikeutta. **Kekkonen** asettaa "presidentin miehistä" ulkoparlamentaarisena komiteana ottaakseen henkilökohtaiseen vastuun tieteen kehittämisestä. Jo 1958 **Olavi Niitamon** väitöskirjasta huomataan, mutta vasta nyt oivalletaan, että "tiedon taso" -nimisenä muuttujana

korkeakoulutus on eräs merkittävä tuotannon ja taloudellisen kasvun tekijä. Kehittämislaki tulee. Suomen nuorisolle on tarjottava korkeaa koulutusta, jos mielitään nousta kansainvälisen kehityksen etulinjaan. Massat on saatava korkeimman opetuksen pariin.

Korkeakoulutuksen laajentuminen vaatii myös keskitetympää ohjausjärjestelmää. Opetusministeriön organisaatio uudistetaan, korkeakouluneuvosto perustetaan. Valtiovallan ote tiukkenee, korkeakouluja syytetään saamattomuudesta uusien haasteiden edessä. Taistellaan hallintovallasta, puhutaan mies ja ääni -periaatteesta, lakkoillaan puolesta ja vastaan. Tutkintojen uudistaminen tulee ajankohtaiseksi. Perustetaan FYTT. Katse suunnataan yhteiskunnan yliopistolle asettamiin vaatimuksiin, mutta samalla korostetaan aitoa humboldtilaista perinnettä, tutkimuksen ja opetuksen yhteyttä. Opiskelijoiden nopeaa läpivirtausta vastustetaan. Koulutusohjelmat tulevat; filosofiaankin haetaan ammatillisia tavoitteita.

Siirtymä keskusjohtoiseen valtiovetoiseen korkeakoulupolitiikkaan tapahtuu täysmittaisesti. Kehittämislain tarkistukseen asetetaan työryhmä. Professorit vastustavat virkamiesvaltaista suunnittelua. Huomataan, että eletään ennustamattomassa maailmassa. Huomataan myös, että tieteellinen tutkimus erottaa korkeakoulut muista oppilaitoksista. Tieten tuloksia aletaan mitata, kunhan ensin löydetään mittarit.

Yliopiston huomenen alkuosa rakentuu lukuisista yksityiskohdista. Niihin on helppo eksyä ja kyllästyä. Sanoisin kirjaa sävyttävän tietyn osoitteettomuuden. Kahta kolmasosaa kirjasta, lukuja 1-4 ja 5, voi lukea tarinana korkeakoululaitoksemme toisen maailmansodan jälkeisesti tapahtumista. Mutta jo neljännessä luvussa alkaa liukuminen kuvailevasta kerronnasta normittavaan.

Kirjassa nimittäin nostetaan esiin luokanopettajakoulutus esimerkkinä ammattikuntien akateemisesta nosteesta. Tällöin ei voi olla ihan varma, ovatko tekijät kirjoittaneet kirjansa koulutuspolitiikan tutkijoina vai koulutuspolitiikkoina. Semminkin kun tekijöistä Kivinen ja Rinne ovat tuottaneet itsensä koulutuksesta käytävässä mediakeskustelussa yliopistollisen luokanopettajakoulutuksen vastustajina. Kasvatusala näyttäytytty mediajulkisuudessa kahdella muullakin tavalla: tuottamattomana ja kasvatuksen käytäntöä hyödyttämättömänä tieteenä ja puheena peruskoulujen laadullisesta kilpailusta. Ylipäätään kasvatusalalle, niin kuin muullekin "julkisia varoja nielevälle toiminnalle", vaaditaan vauhtia ja edistystä, laatua, tuloksellisuutta ja tehokkuutta.

Yliopiston huomenen juoni tiivistyy loppua kohti kun katseet suunnataan otsikon osoittamaan suuntaan. Kivinen ja Rinne ovat aina kirjoittaneet rempseällä kädellä; tässäkin ei tehdä poikkeusta. Huomisen linjauksia vedetään sellaisella tavalla, että huonompaa alkaisi heikottaa. Valtiollisesta suunnittelusta tuttuja että-lauseita ei kylläkään

käytetä, lukijan on vaivauduttava etsimään esitetyt ohjeet tekstistä. Pahitteeksi ei olisi ollut laittaa loppuun toimenpidelistää korkeakoululaitoksen kehittämisen huomista ajatellen; olisi ollut suunnittelevien virkamiesten helpompi lukea.

Mikä sitten yliopiston pelastukseksi? Suurempia ja voimakkaampia yksiköitä, joissa virtaa luovan tutkimuksen vapisevämätön veri. Näitä ei Suomeen montaa mahdu, kymmentä esitetään. Käytäntöpainotteiset oppialat siirretään ammattikorkeakouluihin. Kasvatustieteen kohdalla opettajankoulutuksen siirtäminen ammattikorkeakouluihin merkitsee samalla kasvatustieteiden laitoksien sulauttamista yhteiskuntatieteelliseen. Yliopistojen pelastus on Leonardo-yliopistossa. Se on aidosti elitistinen yliopiston malli, jota luonnehtivat sellaiset taikasanat kuin tieteidenvälisyys, elitistisyys ja nuoren ajattelun viriili voima.

Kaikesta kauniista ja hyvästä huolimatta kiinnitty katse erääseen näköjään vähäpätöiseen yksityiskohtaan esitetyissä linjauksissa. Vaikka ehdotukset ovat sellaisinaanakin radikaaleja ja niiden toteuttaminen vaatisi koulutuspolitiikkaankin jälleen suurta urhoa, puhuvat kirjoittajat ainakin sanomattomasti edelleen *valtiollisen* yliopistolaitoksen kehittämisestä. Myös vaihtoehtona esiteltävä Leonardo-malli nojautuisi toiminnassaan valtiomonoliitin vanhoihin rakenteisiin.

Kirjan tehtävänasettelun ulkopuolelle on ilmeisesti jäänyt sellaisen mahdollisuuden pohtiminen, että valtioniopiston oheen voisi syntyä muunkinlaisia tutkimus- ja opetusyksiköitä, vaikkapa yksityisiä yliopistoja, maakuntiin sijoituneita Lempäälän yliopistoja ja Karkun Akatemioita. Tällaisten yksiköiden merkitykseen kulttuurimme monipuolistajana ja olemassa olevien ratkaisujen vertailemisen mahdollistajana, on viitannut **Juha Varto** (Suomen Kuvalehti 19/1993).

Mistä tiedetään, että maamme lahjakaimmat voimat ja ajattelun kukkaset enää hakeutuisivat ja eläisivät vanhoissa rakenteissa. Kuka sanoo, ettei ajattelu tai nuoruuden vimmaisuus ole jo alkanut etsiä uusia reittejä toteutuakseen? Jos näin on, ei Leonardostakaan olisi enää valtioniopiston pelastajaksi. Sille kävisi vähitellen kuin pöytään unohdetulle mandariinille, sen mehu kuivuu ja uloskin päin se alkaisi näyttää mädältä.

Juha Suoranta

n & n